

UMUMIY O'RTA TA'LIM MAKTABLARIDA O'QUVCHILARNI ESTETIK TARBIYALASHDA XALQ QO'SHIQLARIDAN FOYDALANISH

Egamov Oxunjon Saidovich

Turkiston yangi innovatsiyalar universiteti Musiqa ta'limi va san'at mutaxassisligi

I bosqich magistranti

Ilmiy rahbar: **Nurullayev F.G.**, p.f.f.d (PhD) dotsent, BuxDU

Annotatsiya. Ushbu maqolada o'zbek xalq qo'shiqlari vositasida maktab o'quvchilarining estetik tarbiyash ilmiy-nazariy nuqtai nazardan asoslab berilgan, barcha maktab o'quvchilarining ijodiy faoliyat imkoniyatlarini ta'minlashda musiqa folklorining o'rni ochib berilgan.

Kalit so'zlar: maktab, o'quvchi, tarbiya, xalq qo'shiqlari, estetika, folklor.

USE OF FOLK SONGS IN AESTHETIC EDUCATION OF STUDENTS IN GENERAL SECONDARY SCHOOLS

Egamov Okhunjon Saidovich

Turkestan New Innovation University, Master's student of Music Education and

Art, 1st stage

Scientific leader: Nurullayev F.G., Ph.D. (PhD), associate professor, BukhSU

Annotation. In this article, the aesthetic education of schoolchildren through Uzbek folk songs is justified from a scientific and theoretical point of view, and the role of music folklore in providing opportunities for creative activity of all schoolchildren is revealed.

Key words: school, student, education, folk songs, aesthetics, folklore.

O'zbekiston Respublikasida demokratik huquqiy davlat qurish va fuqarolik jamiyati asoslarini rivojlantirish yo'liga kirgan kundan boshlab boshlangan ijtimoiy-iqtisodiy va ijtimoiy-siyosiy o'zgarishlarga mamlakatimizda amalga oshirilayotgan chuqur ma'naviy-axloqiy tiklanish sabab bo'lmoqda. Respublikamiz hayotining barcha jabhalarida ma'naviy-axloqiy, ijtimoiy-iqtisodiy va ma'naviy-madaniy taraqqiyot bilan bog'liq holda demokratik huquqiy davlat barpo etish va fuqarolik jamiyatini

rivojlantirish uchun mustahkam poydevor yaratish borasida salmoqli natijalarga erishildi. Bu yutuq va o'zgarishlarning zahirida inson va uning ma'naviy-ma'rifiy faoliyati yotadi.

Maktabning asosiy vazifalari an'anaviy ta'lim, tarbiya va avlodlar madaniyatini shakllantirishdir. Bizningcha, ma'naviy boy, intellektual rivojlangan shaxs tizimida musiqa madaniyati barkamol taraqqiyotning muhim tarkibiy qismi sifatida muhim o'rin tutadi. Tarbiya va ta'lim madaniyatning muhim prognostik qismi bo'lib, madaniyatning o'zi esa ularning asosiy shartidir.. Ta'limda hamon madaniyat tanqisligi izlari saqlanib qolayotgani bejiz emas, uni faqat muntazam va izchillik bilan bartaraf etish mumkin. umuman yangilangan madaniyatni maqsadli ustuvor rivojlantirishdir.

Ajdodlarimizning o'ziga xos madaniyati bo'lgan musiqa folklori zamonaviy jamiyat tomonidan ma'naviyat, avlodlar davomiyligi, milliy hayot manbalari bilan yaqindan tanishishning muhim omili sifatida e'tirof etilmoqda. Yosh avlodning axloqiy-estetik tarbiyasi, ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirish vazifalarini bajarishda folklorga tobora muhim o'rin belgilaydi. O'z xalqining musiqa madaniyatini bilish musiqa ijodining o'ziga xos xususiyatlarini va boshqa xalqlar madaniyatini anglash imkonini beradi. Shuning uchun xalq og'zaki ijodi elementlari turli ta'lim muassasalarida (maktabgacha ta'lim, umumta'lim maktablari, musiqa maktablari va boshqalar)da har doim ham faol va yetarlicha professional tarzda foydalanilmaydi.

Insoniyatning turli kechinmalarini ifodalashga qodir musiqa ijrochi va tinglovchilarni birlashtiradi, qo'shiq esa boshqa hech qanday musiqiy faoliyat turiga o'xshamaydi, bir nechta alohida tuyg'ularni bir kuchli tuyg'uga, bir necha yurakni esa kuchli his qiluvchi yurakka birlashtira oladi. Bolaning ijrosidagi qo'shiq unga tovushlar uyg'unligi olamini, qofiyali so'zlarning go'zalligini, kuy harakatining plastikligini anglashga yordam beradi. Shuning uchun boshlang'ich maktab uchun qo'shiq repertuarini tuzishda yuqori badiiy asarlarni tanlashga harakat qilish kerak. Odatda maktab o'quv dasturiga qo'shiq repertuariga 3 ta bo'lim kiradi: mumtoz asarlar, xalq qo'shiqlari va zamonaviylar. Xalq qo'shiqlari va xalq og'zaki ijodi ham muhim

ahamiyatga ega bo‘lib, ular orqali bolalar xalqning xarakterini, o‘zi yashayotgan hudud tabiatini, ona tilining teranligi va go‘zalligini, butun xalq tarixini idrok etadilar. 1-sinfдан boshlab “Qo‘shiq aytish” bo‘limiga laparlar, yalla (“Mundi-mundi”, “Olma pishganda keling” va boshqalar) kiritilgan bo‘lib, unda o‘zbek xalqining hazil-mutoyiba, xushchaqchaqligi yorqin uchqunlar charaqlab turadi. Asta-sekin, sinfdan sinfga bolalar eshitish tajribasini, qo‘shiq aytish mahoratini to‘playdi, milliy qo‘shiq ijrosi uslubini ishlab chiqadi. Bolalarning musiqiy va qo‘shiqchilik didi rivojlanadi, bu esa o‘quvchilarni estetik tarbiyalashda asosiy omildir. O‘rta va yuqori sinflarda bolalar maqom va shashmaqom asoslarini o‘rganadilar, lekin asosiysi, xalq qo‘shiqlarini o‘rganishni boshlaganda hamisha esda tutilishi kerak bo‘lgan boshlang‘ich sinflarda qo‘yilgan poydevordir. Albatta, qo‘shiqning ifodali vositalari (ohang, dinamika, temp, ritm va boshqalar) ustida ishlash muhim, ular obrazni to‘g‘ri qayta qurishga hissa qo‘shadi. Lekin bu yerdan maqsad bolalarga nafaqat qo‘shiqchilik mahoratini singdirish, balki qo‘shiqning go‘zalligini his etishga, ijrosiga qoyil qolishga o‘rgatishdir. Shu bilan birga, xalq liboslari, amaliy san‘at bezaklari, xalq cholg‘ulari ovozini o‘rganish maqsadga muvofiqdir. O‘zbek laparlari qo‘shiq va raqsning sintezi bo‘lib, avlodlar davomiyligini ta‘minlovchi, an‘anaviy xalq ijrochilik shakllariga hurmat tuyg‘usini tarbiyalaydi. Odamlarning estetik tuyg‘usi turli bayramlarda, aholining barcha qatlamlari vakillari yig‘ilganda eng yorqin namoyon bo‘ladi. Bayramlar rang-baranglik va ulug‘vorlik, o‘z diyoriga ishonch va muhabbat bilan to‘ldiriladi. O‘zbek xalq qo‘shiqlarini o‘rganish, ularni ijro etish bolalarni O‘zbekiston madaniy-ijtimoiy hayotining kelib chiqishi bilan tanishtirish, ularning axloqiy-estetik mohiyatini idrok etishdan iborat.

Qo‘shiq ijro san‘atining ommaviy shakli bo‘lib, shuning uchun iste‘dod va qobiliyatdan qat‘i nazar, iloji boricha ko‘proq bolalarni qo‘shiq aytishga jalb qilish kerak. Bu ularni o‘zini namoyon qilish istagida birlashtiradi, ijodiy qobiliyatlarni rivojlantirishga turtki beradi, ularni o‘tmish san‘ati bilan mazmunli munosabatda

bo'lishga o'rgatadi, uni qayta tiklash va saqlash maqsadida emas, balki an'analar estetik jihatdan mustahkam bo'lishi uchun. hayotimizni va fikrlashni rag'batlantirish.

Qo'shiqlarni o'rganishda bolalar miyasini keraksiz ma'lumotlar bilan ortiqcha yuklamaslik, balki qo'shiqning tasvirini ularning ongiga etkazish, intonatsion tuzilish go'zalligini, metro ritmining ritmik pulsatsiyasining o'ziga xosligini ko'rsatish kerak. u yoki bu qo'shiqni qanday qilib chiroyli ijro etishni o'rgatish, allaqachon ko'rilgan naqshlarga tayanmasdan, ularga improvizatsiya qilish imkonini beradi.

Maktab o'quv dasturiga kiritilgan qo'shiqlarning har biri o'quvchilarning musiqiy va insoniy madaniyatini boyitadi, uni yangi bosqichga ko'taradi. Lekin o'qituvchi musiqa darsiga har doim musiqa asari faqat o'rganish ob'ekti bo'ladigan o'quv fani sifatida emas, balki bolalarning his-tuyg'ulari shakllanadigan san'at darsi sifatida yondashishi kerak. Shundagina o'quvchilarga estetik tarbiya berish maqsadiga erishiladi. O'zbek madaniyatining kelajakdagi taraqqiyot yo'nalishi ana shu muammoni uyg'un va ijodiy hal etishga, bolalarni qadimgi estetik qadriyatlar tizimini ijodiy ruhida tarbiyalash yo'llarini tanlashga bog'liq. Bugun biz bolalarga berayotgan tarbiyamiz millatning xarakterini, ertaga, uchinchi ming yillikda qanday bo'lishini va hokazolarni belgilaydi. O'qituvchining o'zi san'atning estetik mezonlarini to'g'ri tushunishi, tajribadan qo'rqmasligi, dastur bo'yicha ko'r-ko'rona ishlamasligi, boy tajribaga tayangan holda o'qitishning yangi shakl va usullarini topa bilishi, yangi texnologiyalarni yaratishi juda muhim.

Xalq qo'shiqlari vositasida o'quvchilarni ma'naviy-axloqiy shakllantirishda musiqa darslari katta imkoniyatlarga ega. Zero, xalq qo'shiqlari xalqning ezgu niyatlari, orzu istaklari va ichki tuyg'ulari, uning urf-odatlar va an'analari bilan bevosita bog'langandir. Musiqa darslarida o'quvchilar bevosita ishtirok etadigan barcha faoliyatlar (musiqa tinglash, jamoali ijro, turli harakatlar bajarish, musiqa ijodkorligi va boshqalar) jarayonida xalq qo'shiqlaridan foydalanish ularning ma'naviy-axloqiy jihatdan shakllanish jarayonini tezlashtiradi va bu madaniy tamoyillarning chuqurroq singishiga imkon beradi.

Qo‘shiqlarning yakkaxon, duet, faqat qizlar, yoki yigitlar va jamoasi bilan kuylanishi o‘quvchilarning xalq qo‘shiqlarini turli variantlarda idrok qilishlari va bu asarlardan ma’naviy-axloqiy xulosalar chiqarib olishlariga yordam beradi.

Urf-odatlar va marosimlarning mazmuni musiqa materiallarini tahliliy idrok qilishda tahlil uslublaridan, ularni xulosalashda fikrlarni yig‘ish-sintez usullaridan foylanish va xulosalarning mantiqan to‘g‘riligini hayotiy voqeliklar bilan taqqoslash orqali amalga oshirish -o‘quvchilarning xalq asarlardan to‘g‘ri xulosa chiqarib olish qobiliyatini shakllantirishga ko‘maklashadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati

1. Жураев Б. Т., Абдурахмонова Д. У. Эстетическое развитие школьников средствами узбекского музыкального фольклора //Вестник Чувашского государственного института культуры и искусств. – 2019. – №. 14. – С. 77.

2. Жураев Б. Т. Деятельность педагога по гуманизации учебно-воспитательного процесса //Научные школы. Молодежь в науке и культуре XXI в.: материалы междунар. науч.-творч. форума. – 2017. – Т. 31.

3. Амануллаева Д. «Эстрада хонандалиги». Магистрлар учун дарслик (кўлёзма). – Т., 2014.

4. Нуруллаев Ф. Г. Композиционный и исполнительский процесс в музыке //Scientific progress. – 2021. – Т. 2. – №. 4. – С. 576-581.

5. Нуруллаев Ф. Г. Содержание обучения бухарским народным песням в музыкальном образовании //Academy. – 2021. – №. 3 (66). – С. 48-50.

6. Нуруллаев Ф. Г. Импровизаторское творчество в XX веке по сфере музыки //Scientific progress. – 2021. – Т. 2. – №. 4. – С. 582-587.

7. Нуруллаев Ф. Г. Моделирование педагогических с музыкальным уклоном действие объектов через математический аппарат в педагогике //Science and Education. – 2022. – Т. 3. – №. 1. – С. 589-594.

8. Нуруллаев Ф. Г. Интерактивные уроки музыки по программы STEAM //Science and Education. – 2022. – Т. 3. – №. 1. – С. 595-601.